

Svar på remiss ”Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar” Ds 2024:20.

Origo är ett myndighetsgemensamt resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck som har verkat i Stockholms län sedan 2013. Origo är ett samarbete mellan kommunerna i Stockholms län, Region Stockholm och Polisregion Stockholm. Vi erbjuder stöd och vägledning till ungdomar i åldrarna 13-26 år samt konsultativt stöd, vägledning och utbildning till yrkesverksamma.

Origo tillstyrker huvuddelen av förslagen i Ds 2024:20, men har följande synpunkter:

- Origo ser mycket allvarligt på tvångsäktenskap och äktenskap som kommer till stånd genom utnyttjande av utsatt belägenhet samt konsekvenserna av dessa och vi välkomnar därför en omfattande satsning för att minska förekomsten. Vår erfarenhet är att tvångsäktenskap ibland sker mellan kusiner, men att många tvångsäktenskap sker mellan makar som inte är kusiner, därtill finns det kusinäktenskap som ingåtts med makarnas vilja. Kusin som begrepp används ibland godtyckligt, och det som benämns som kusinäktenskap behöver inte alltid syfta på faktiska kusiner så som beskrivet i promemorian.
- Ett framtida förbud mot äktenskap mellan kusiner skulle kunna stärka skyddet för vissa individer avseende tvångsäktenskap. Ett förbud skulle dessutom kunna skydda personer som inte redan ingått äktenskap från utsatthet och våld, då släktskap stärker kollektivets makt och inflytande över individen. Detta gör det svårare för individen att till exempel lämna ett påtvingat äktenskap eller att få stöd och utrymme att ta beslut utifrån sina egna önskemål och behov. Risken finns dock att problemet istället förskjuts och att familjen antingen döljer kusinskap, väljer att äktenskapet istället sker med en mer avlägsen släkting eller nöjer sig med att äktenskapet är giltigt religiöst, vilket i praktiken innebär samma tvång och utsatta belägenhet för den utsatte.
- Origo ser även svårigheter med tillämpningen av och rättssäkerheten med det föreslagna förbudet. Det kan i praktiken vara svårt att identifiera och bevisa släktband, så även kusinskap. I stora familjenätverk kan familjebanden vara komplexa och inte alltid dokumenterade, särskilt för personer som migrerat från länder med andra eller inga folkbokföringssystem. Detta innebär att det kan bli svårt att tillämpa förbudet konsekvent, vilket riskerar att skapa rättsosäkerhet och inkonsekventa beslut.

- Förslaget att kusinäktenskap som ingåtts utomlands inte längre skall godkännas i Sverige förändrar inte det faktum att kusiner som gift sig utomlands kommer fortsätta leva tillsammans som par, sambos och föräldrar. Vi förstår att förslaget om förbud antas ha en normerande effekt och minska antalet tvångsäktenskap på sikt. Detta hindrar dock inte att människor ändå fortsätter tvingas in i äktenskap, antingen med andra släktingar eller med personer som familjen bestämmer åt dem – eller religiösa/ceremoniella sådana, utanför den svenska folkbokföringens kännedom. Origo anser att ett förbud bör gälla kommande äktenskap/hindersprövningar, men är tveksamma till att retroaktivt underkänna de äktenskap som redan ingåtts, oavsett om så skett i Sverige eller utomlands.

Origo saknar följande i promemorian

- Promemorian konstaterar bara kort att förbudet inte kan få negativa konsekvenser sett ur ett barnperspektiv. Vi anser att det behövs en gedigen barnkonsekvensanalys och vill bland annat påpeka att följande konsekvenser riskerar att drabba barn:
 - Förhindra familjeåterförening samt anhöriginvandring, då barn till kusiner kan mista sina rättigheter att återförenas.
 - Barn inte automatiskt får båda sina föräldrar som vårdnadshavare, om dessa inte är gifta.
 - Påverka barnens rättigheter om en av föräldrarna avlider och föräldrarna inte är gifta. Barnet har ett sämre skydd även om samboavtal ingåtts.
 - Leda till ökad rädsla för och minskad tillit till myndigheter. Det kan påverka huruvida individer som är i behov av stöd eller skydd söker hjälp eller inte, vilket också drabbar eventuella barn.
- I linje med de förmodade svårigheterna att implementera förbudet i praktiken, saknar vi återkoppling till bilagan Uppdraget (Ju 2023:C) där det framgår att ”Globaliseringen har medfört att familjer i allt större utsträckning rör sig över gränserna. [...] Äktenskapet står för juridisk, och i vissa fall ekonomisk, trygghet och ett haltande rättsförhållande som innebär att ett äktenskap är giltigt i ett land men inte erkänns i ett annat kan medföra rättsosäkerhet och negativa konsekvenser för parterna. Det finns risk för att kvinnor och barn drabbas särskilt hårt i en sådan situation.” (s. 217 i promemorian). Vi saknar analys av denna förförståelse och hur det påverkar implementeringen och rättssäkerheten. Detta anser vi vara viktiga omständigheter att ta hänsyn till vilket utredaren inte gör.
- Kartläggning av hur många äktenskap det handlar om, eller kommer kunna handla om. Vi menar att en förståelse för omfattningen av problemet hade

varit nödvändig för att kunna fatta underbyggda argument i remissförfarandet. Det framgår inte heller i promemorian hur många individer som skulle beröras av detta förbud, men risken finns att det rör sig om ett fåtal personer där kusinskap kan styrkas.

- En mer djupgående analys av hur förbudet kan komma att stigmatisera, peka ut och annorlunda enskilda individer hade varit önskvärt, samt hur detta kan förhindra att våldsutsatta söker stöd och skydd hos myndigheter. I ett läge där socialtjänsten och andra myndigheter utsatts för desinformationskampanjer är det av allra största vikt att arbeta för att överbrygga misstro och rädsla, för att på så sätt stärka förtroendet för myndigheter. Om våldsutsatta ska våga söka stöd och skydd måste denna den förtroendekris som råder tas på allvar.

Sammanfattning och slutsats

Som resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck anser vi inte att förslaget med ett förbud mot kusinäktenskap ensamt kan leva upp till syftet att genom reglering och lagstiftning motverka tvångsäktenskap och/eller hedersförtryck. Personer som utsätts för hedersrelaterat förtryck och våld riskerar påtryckningar att gifta sig mot sin vilja trots ett förbud mot kusinäktenskap. Huruvida det finns ett släktskap mellan gifta par avgör i sig inte om äktenskapet är frivilligt, villkorat eller påtvingat, men försvårar ofta möjligheten att skilja sig. Utöver ett förbud mot specifikt kusinäktenskap behövs ytterligare insatser för att motverka äktenskapstvång i större skala. Origo efterfrågar därför fler förebyggande åtgärder mot tvångsäktenskap och hedersrelaterat våld och förtryck, så att yrkesverksamma kan uppmärksamma och vid behov stötta och skydda individer.

Origo ser ett stort behov av att den nuvarande lagstiftningen – som främjar individens rätt att själv bestämma över sina livsval såsom partner, äktenskap och skilsmässa – också tillämpas. Rättsväsendet är i behov av kompetenshöjning och utveckling av sitt arbete så vi kan se fler fällande domar i t.ex. tvångsäktenskap. Som komplement till tvångsäktenskapslagstiftningen och förbud mot kusinäktenskap efterfrågar vi åtgärder som underlättar för den som önskar skilja sig och då särskilt från de religiösa äktenskapen. Vi ser ett behov av tydligare samverkan mellan departementet och t.ex. Myndigheten för stöd till trossamfund, för att påverka samtliga samfund i dessa frågor.

Sammanfattningsvis anser vi att förslaget om att förbjuda framtida kusinäktenskap i viss mån kan bidra till att stärka skyddet för personer som riskerar att utsättas för äktenskapstvång, och därför är välkommet.